

KS. DANIEL BRZEZIŃSKI

Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń

OBRZĘDY CHRZEŚCIJAŃSKIEGO WTajemniczenia DOROSŁYCH – KSIĘGA WCIĄŻ NIE ODKRYTA

Słowa kluczowe: chrześcijańskie wtajemniczenie dorosłych, katechumenat, katechumenat pochrzcielny, mistagogia

1. Wstęp. 2. Z historii rytuału rzymskiego. 3. Struktura posoborowej księgi. 4. Struktura chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych. 5. Instrukcja Episkopatu Polski w związku z wprowadzeniem obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych. 6. Zakończenie

1. WSTĘP

Wyznaczając kierunek odnowy liturgicznej, Ojcowie Soboru Watykańskiego II w ogłoszonej 4 grudnia 1963 r. Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, w rozdziale III, poświęconym sakramentom i sakramentaliom, stwierdzili, że w Kościele Zachodnim „należy przywrócić wielostopniowy katechumenat dorosłych [...]. Dzięki temu czas katechumenatu, przeznaczony na odpowiednią formację kandydatów, będzie mógł być uświęcony przez obrzędy liturgiczne celebrowane w kolejnych odstępach czasu”¹. Ponadto w Konstytucji postanowiono, iż „należy poprawić [dotychczasowe] obydwie obrzędy chrztu dorosłych, zwykły i uroczysty, uwzględniając przywrócony katechumenat”².

Komplementarny w stosunku do tych stwierdzeń Konstytucji o liturgii jest także zawarty w niej postulat: „zarówno w liturgii, jak i w katechezie należy przedstawić w pełniejszym świetle podwójny charakter Wielkiego Postu. Przez przypomnienie chrztu, lub też przygotowanie do niego oraz przez pokutę ma on usposabiać wiernych, gorliwiej oddających się słuchaniu Bożego słowa i modlitwie, do obchodzenia Paschalnego Misterium. Dlatego szerzej należy uwzględnić

¹ Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, 64, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002 (odtąd: KL); por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, II wydanie poprawione, Poznań 2002 (odtąd: KKK), 1232.

² KL 66.

elementy chrzcielne właściwe liturgii Wielkiego Postu; stosowne będzie [też] przywrócenie niektórych elementów dawnej tradycji”³.

Wypełnieniem soborowych postulatów stało się ogłoszenie w 1972 r. nowego rytuału *Ordo initiationis christianae adultorum*⁴. W 2017 r. minęło zatem już 45 lat od promulgacji łacińskiej *editio typica* księgi oraz 30 lat od ogłoszenia wzorcowego polskiego wydania rytuału⁵, który ukazał się u nas w 1988 r., a wszedł w życie – decyzją Episkopatu Polski – 14 maja 1989 r.⁶.

Pomimo upływu tak wielu lat, posoborowa księga pozostaje jednak wciąż bardzo mało znana i rzadko stosowana w liturgicznej, katechetycznej i duszpasterskiej *praxis* w Polsce. Dotyczy to głównie katechumenatu, ale także – choć w mniejszym zakresie – praktyki udzielania osobom dorosłym sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego.

Można powiedzieć, że „szczęśliwym powodem” takiego stanu rzeczy jest powszechne udzielanie w Polsce chrztu niemowlętom, a co za tym idzie wciąż relatywnie znikoma liczba osób dorosłych przygotowujących się do przyjęcia sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Nie oznacza to jednak dojrzałej formacji chrześcijańskiej u ochrzczonych, a nawet zdobycia przez nich podstawowej wiedzy religijnej, pomimo katechezy szkolnej i parafialnej. Istnieje pilna potrzeba katechumenatu pochrzcielnego, zwanego także katechumenatem ponownym lub deuterokatechumenatem. Wyraźnie zwracał już na to uwagę sługa Boży, ks. Franciszek Blachnicki⁷.

W naszym opracowaniu dokonamy prezentacji oraz relektury posoborowej księgi, wciąż oczekującej na swoje „odkrycie” zarówno w duszpasterstwie parafialnym i specjalistycznym, jak i w samej liturgii, w tym w corocznym cyklu obchodów liturgicznych⁸.

2. Z HISTORII RYTUAŁU RZYMSKIEGO

Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych to powrót do chrześcijańskiej starożytności i do złotego okresu katechumenatu, który – wypracowany

³ KL 109.

⁴ *Ordo initiationis christianae adultorum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1972.

⁵ *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1988 (odtąd: OCWD).

⁶ Zob. Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja dla duchowieństwa w związku z wprowadzeniem obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*, 15, w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966–1998)*, red. C. Krakowiak, L. Adamowicz, Lublin 1999, 30 (odtąd: IEP).

⁷ Zob. P. Kulbacki, *Liturgia w formacji człowieka ku wolności. Studium w świetle myśli i dzieła ks. Franciszka Blachnickiego*, Lublin 2013, 418–431.

⁸ W opracowaniu wykorzystano wcześniejsze publikacje autora: D. Brzeziński, *Katechumenalny i mistagogiczny charakter roku liturgicznego. Historia i teraźniejszość*, *Studia Theologica Varsaviensia* 47 (2009) 1, 27–47; tenże, *Chrzcielny wymiar roku liturgicznego: od starożytności chrześcijańskiej do czasów nowożytnych i współczesnych*, w: *Teologia i liturgia chrztu od starożytności chrześcijańskiej do czasów nowożytnych*, red. A.M. Wyrwa, J. Górecki, Poznań 2015, 79–105.

w trzecim, czwartym i piątym stuleciu po Chrystusie – zupełnie zanikł w Kościele w XV w., co w Europie spowodowane było to przede wszystkim powszechną praktyką chrztu niemowląt. Nie powstał jednak ryt chrztu dostosowany do zaistniałej sytuacji udzielania chrztu nowo narodzonym dzieciom. Z rozłożonych niegdyś na kilka lat rytów katechumenalnych utworzono jednoaktowy obrzęd chrztu dzieci, nie uwzględniający chociażby faktu, że to rodzice proszą o chrzest niemowlęcia. Także dorosłym udzielano chrztu w ramach jednego obrzędu liturgicznego.

„Gdy chrzest dorosłych stał się rzadkością – wyjaśniał J. Michalak – zaniechano kilkakrotnego przynoszenia dzieci do kościoła na skrutinia, których zresztą dziecko zrozumieć nie mogło, i wszystkie dawniejsze ceremonie w skróceniu począwszy od IX w. zaczęto wykonywać bez przerwy jednego dnia. Tak powstał obrzęd chrztu dzieci. Po streszczeniu obrzędu dla dzieci uległy skróceniu i obrzędy dla dorosłych, chociaż w mniejszej mierze; dlatego obrzęd chrztu dorosłych jest cokolwiek dłuższy”⁹.

W promulgowanym po Soborze Trydenckim, w 1614 r., *Rituale Romanum*, nie przewidywano żadnych stopni bądź etapów w przygotowaniu do chrztu dorosłych, a jednoaktowy obrzęd chrztu dzieci i dorosłych stanowił zasadniczą formę udzielania tego sakramentu¹⁰. Zawarte w *Rytuale* Pawła V obrzędy chrztu dorosłych i niemowląt zasadniczo nie różniły się od siebie. Liturgia chrzcielna dorosłych zawierała jedynie obszerniejsze wstępne pouczenia o przykazaniach, połączone z krótkim wykładem doktryny Kościoła o Trójcy Świętej. W potrydenckiej strukturze obrzędów chrztu można dostrzec tylko pewne ślady istnienia dawnych wielkopostnych obrzędów katechumenalnych.

Próby przywrócenia rytów katechumenatu wraz ze stosowną katechezą, przede wszystkim w krajach misyjnych, nie zawsze przynosiły pozytywne na większą skalę rezultaty. Sytuację starał się unormować – wydany dla krajów misyjnych przez powstałą w 1622 r. Kongregację Rozkrzewiania Wiary – dokument *Instructiones ad munera Apostolica rite abeunda*¹¹. Czas przygotowania do chrztu ustalono w nim na minimum 40 dni, lecz samego udzielania sakramentu nie wiązano koniecznie z Paschą lub uroczystością Zesłania Ducha Świętego¹².

Podobnie było po reformie liturgii chrztu dorosłych dokonanej w 1962 r. Co prawda układ obrzędów w wydanym wówczas *Ordo baptismi adultorum* (stanowiącym suplement do *Rituale Romanum* z 1925 r.)¹³ nawiązywał wyraźnie do dawnego

⁹ J. Michalak, *Zarys liturgiki*, Płock 1939, 99–100.

¹⁰ Zob. *Rituale Romanum*. Editio Princeps (1614). Edizione anastatica, introduzione e appendice, red. M. Sodi, J.J. Flores Arcas, Città del Vaticano 2004, 13–47; por. C. Krakowiak, *Reforma liturgii chrztu dorosłych z 1962 roku*, w: *Liturgia Domus Carissima. Studium liturgiczne dedykowane ks. Bogusławowi Nadolskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, red. A. Durak, Warszawa 1998, 237.

¹¹ Sacra Congregatio de Propaganda Fidei, *Instructiones ad munera Apostolica rite abeunda*, Romae 1747 (wcześniejsze wydanie: Praga 1669).

¹² Zob. C. Krakowiak, *Katechumenat chrzcielny dorosłych w Kościele posoborowym*, Lublin 2003, 126–138.

¹³ Jako uzupełnienie *Rituale Romanum* obrzędy zostały ogłoszone przez Świętą Kongregację Rytów w „Acta Apostolicae Sedis”; zob. Sacra Congregatio Rituum, *Decretum Generale. Ordo Baptismi adultorum in varios gradus distribuitur, per quos catechumeni, progrediente instructione usque*

katechumenatu i podzielony został na siedem stopni połączonych z przygotowaniem katechetycznym oraz z odpowiadającymi im rytami, to jednak poszczególnych etapów katechumenatu nie związane ze Mszą świętą i z okresami roku liturgicznego, chociaż samo udzielanie chrztu przewidziano na Wigilię Paschalną¹⁴.

Zmiany dokonane w *Rituale Romanum* w 1962 r. przez Świętą Kongregację Obrzędów polegały na ogłoszeniu dekretu wprowadzającego – w rozdziale IV, po dotychczasowych obrzędach chrztu dorosłych – obrzędy chrztu podzielone na siedem stopni katechumenatu: *Ordo baptismi adultorum per gradus catechumenatus dispositus*, poprzedzone obszernym wstępem zawierającym zasady stosowania tych obrzędów¹⁵.

Jednak ogłoszone w 1962 r. w „Acta Apostolicae Sedis” obrzędy chrztu dorosłych jako uzupełnienie *Rituale Romanum* nie doczekały się wydania w oddzielnej księdze liturgicznej, gdyż w tym samym roku rozpoczął się Sobór, na którym wypracowano ogólne zasady odnowy całej liturgii rzymskiej¹⁶.

3. STRUKTURA POSOBOROWEJ KSIĘGI

„Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia – czytamy we Wprowadzeniu teologicznym i pastoralnym do księgi¹⁷ – są przeznaczone dla ludzi dorosłych, którzy już usłyszeli przepowiadanie tajemnicy Chrystusa i pod wpływem Ducha Świętego, otwierającego ich serca, świadomie i dobrowolnie szukają Boga żywego oraz wступują na drogę wiary i nawrócenia. Dzięki Jego działaniu otrzymują duchową pomoc w czasie swego przygotowania, a we właściwym czasie owocnie przyjmują sakramenty święte”¹⁸.

„W skład tych obrzędów – wyjaśnia się w cytowanym Wprowadzeniu – wchodzi nie tylko sprawowanie chrztu, bierzmowania i Eucharystii, ale również wszystkie obrzędy katechumenatu, który niegdyś odegrał wielką rolę w Kościele starożytnym, a obecnie został przywrócony i dostosowany do współczesnej działalności misyjnej we wszystkich krajach. Dlatego ze wszech miar pożądana była decyzja Soboru Watykańskiego II, aby katechumenat przywrócić, zreformować i dostosować do lokalnych tradycji”¹⁹.

Uwzględniając specyfikę katechumenatu dorosłych w Polsce, w duszpasterskiej i liturgicznej *praxis* należy wziąć pod uwagę, że ze względu na zróżnicowane warunki i okoliczności, w jakich znajdują się poszczególne osoby czy parafie, obrzędy

ad Baptismum perducuntur, Acta Apostolicae Sedis 54 (1962), 310–311; *Ordo Baptismi adultorum per gradus Catechumenatus dispositus*, tamże, 312–338.

¹⁴ Szeroko na ten temat zob. C. Krakowiak, *Reforma liturgii chrztu dorosłych...*, dz.cyt., 236–258; tenże, *Katechumenat...*, dz.cyt., 138–150.

¹⁵ Por. C. Krakowiak, *Reforma liturgii chrztu dorosłych...*, dz.cyt., 245–256.

¹⁶ Por. tamże, 257.

¹⁷ *Chrześcijańskie wtajemniczenie dorosłych. Wprowadzenie teologiczne i pastoralne*, w: OCWD, 19–40 (odtąd: WTP).

¹⁸ WTP 1.

¹⁹ WTP 2.

wtajemniczenia w posoborowej księdze podano w formie pełnej, czyli wspólnej, przeznaczonej do przygotowania wielu osób (forma ta dotyczy głównie ośrodków katechumenalnych). Duszpasterze mogą przystosować je również do potrzeb jednej osoby. Obrzędy wtajemniczenia podano także w formie uproszczonej dla poszczególnych przypadków. Można je stosować w całości w jednym obrzędzie albo podzielić na kilka etapów. Ryty te opracowano też w formie skróconej, przeznaczonej dla osób znajdujących się w niebezpieczeństwie śmierci²⁰.

W rytuale jako *Praenotanda* zamieszczono dwa wprowadzenia: „Wprowadzenie ogólne” (nr 1–35; to samo, które znajduje się w „Obrzędach chrztu dzieci”) oraz – cytowane już powyżej – „Wprowadzenie teologiczne i pastoralne” (nr 1–67), dotyczące wprost chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych. W tym ostatnim przedstawiono przede wszystkim aktualną strukturę tego wtajemniczenia²¹.

Kolejne rozdziały księgi otrzymały następujące tytuły, odzwierciedlające zawartą w nich treść: *Obrzędy katechumenatu podzielone na stopnie* (rozdział I; nr 68–239), *Uproszczony obrzęd wtajemniczenia dorosłych* (rozdział II; nr 240–277), *Skrócony obrzęd wtajemniczenia dorosłych w niebezpieczeństwie lub w chwili śmierci* (rozdział III; nr 278–294), *Przygotowanie do bierzmowania i Eucharystii dorosłych, którzy przyjęli chrzest jako dzieci, ale nie otrzymali pouczenia w wierze* (rozdział IV; nr 295–305), *Obrzędy wtajemniczenia dzieci, które osiągnęły wiek katechizacyjny* (rozdział V; nr 306–369), *Teksty do wyboru w obrzędach wtajemniczenia dorosłych* (rozdział VI; nr 370–392).

Dodatek zatytułowano *Obrzęd przyjęcia ważnie ochrzczonych do pełnej wspólnoty z Kościołem Katolickim*. Składa on się ze *Wstępu*, zawierającego odnośne normy prawne i duszpasterskie (nr 1–13), oraz z trzech rozdziałów: *Obrzęd przyjęcia podczas Mszy świętej* (rozdział I; nr 14–21), *Obrzęd przyjęcia poza Mszą świętą* (rozdział II; nr 22–28), *Teksty do wyboru w obrzędach przyjęcia* (rozdział III; nr 29–31).

Na treść wymienionych jednostek struktury księgi składają się zarówno rubryki, jak i bogata euchologia, stanowiąca nie tylko niezbędny element celebracji, ale zawierająca również teologiczny sens sprawowanych obrzędów.

W kontekście polskim (ale nie tylko) szczególnego zauważenia i przemyślenia coraz bardziej domaga się rozdział IV księgi dotyczący „tych, którzy zostali ochrzczeni jako dzieci, ale potem nie otrzymali odpowiedniego pouczenia religijnego ani nie przyjęli bierzmowania i Eucharystii”²². „Chociaż ci dorośli – czytamy w rytuale – nie poznali jeszcze misterium Chrystusa, to jednak ich sytuacja różni się od sytuacji katechumenów tym, że wprowadzono ich już do Kościoła i że przez chrzest zostali dziećmi Bożymi. Ich nawrócenie opiera się na przyjętym już chrzcie,

²⁰ Por. WTP 3.

²¹ Niestety, obydwa wprowadzenia rozpoczynają się od numeru pierwszego, co powoduje utrudnienia w ich cytowaniu. Z tego powodu – w celu nie budzącego wątpliwości przyporządkowania numeracji do przytaczanej treści księgi – w naszym opracowaniu wyodrębniliśmy jako osobną jednostkę „Wprowadzenie teologiczne i pastoralne” (WTP). Natomiast numeracja rozdziału I księgi i rozdziałów kolejnych stanowi kontynuację numeracji drugiego z wprowadzeń. Podobnie jak pierwsze wprowadzenie, również dodatek do księgi (zamieszczony na końcu rytuału) ma osobną numerację.

²² OCWD 295.

którego oddziaływanie powinni następnie rozwinąć”²³. Wskazanie ontycznej różnicy pomiędzy osobami ochrzczoneymi a katechumenami wydaje się niezwykle istotne także we właściwym rozumieniu ruchu neokatechumenalnego, w tym sprawowanej w nim liturgii.

4. STRUKTURA CHRZEŚCJAŃSKIEGO WTajemNICZENIA DOROSŁYCH

W posoborowym rytuale ustalono, iż obecnie w strukturze wtajemniczenia dorosłych istnieją trzy stopnie („etapy” lub „bramy”), które w inicjacji chrześcijańskiej należy uważać za szczególnie ważne i doniosłe. Odpowiadają im trzy obrzędy liturgiczne: obrzęd przyjęcia do katechumenatu, obrzęd wybrania kandydatów do chrztu i obrzęd sprawowania sakramentów²⁴. Stopnie te prowadzą do kolejnych „okresów” poszukiwania i dojrzewania lub są przez nie poprzedzane.

Pierwszy okres polega na poszukiwaniu podejmowanym przez kandydata, a ze strony Kościoła odpowiada mu działalność ewangelizacyjna i „prekatechumenat”. Kończy się on zaliczeniem do grona katechumenów. Drugi okres, czyli właściwy katechumenat, rozpoczyna się wraz z obrzędem włączenia do grona katechumenów i może trwać kilka lat. W tym czasie katechumen uczestniczy w katechizacji i w obrzędach właściwych temu okresowi. Trzeci okres – jako czas bezpośredniego przygotowania do przyjęcia sakramentów inicjacji chrześcijańskiej, czyli oczyszczenia i oświecenia kandydatów – zazwyczaj pokrywa się z okresem Wielkiego Postu. I wreszcie okres czwarty, który trwa przez cały Okres Wielkanocny, poświęcony jest mistagogii nowo ochrzczoneych, mającej na celu pogłębienie życia sakramentalnego i życia we wspólnocie²⁵.

„Ponieważ okres oczyszczenia i oświecenia – konkludują *Praenotanda* rytuału – przypada zazwyczaj na Wielki Post, a mistagogia na Okres Wielkanocny, całe wtajemniczenie chrześcijańskie powinno mieć charakter paschalny. Wielki Post ma też wywierać największy wpływ na dobre przygotowanie wybranych, a Wigilia Paschalna winna być normalnym terminem udzielania sakramentów wtajemniczenia. Ze względu jednak na potrzeby duszpasterskie istnieje możliwość udzielania tych sakramentów także poza wspomnianym okresem”²⁶. Tę samą strukturę katechumenatu chrzcielnego powtarza *Dyrektorium ogólne o katechizacji*²⁷.

Obrzęd wybrania kandydatów do chrztu, czyli wpisania imienia, normalnie ma miejsce w I Niedzielę Wielkiego Postu, natomiast trzy skrutynia uroczyste sprawuje się w kolejne (tzn. w III, IV i V) niedziele tego okresu, a w razie potrzeby w inne niedziele, lub nawet w dni powszednie. Podobnie, w szczególnych okolicznościach formalne rozpoczęcie okresu oczyszczenia i oświecenia może zostać zmienione:

²³ Tamże.

²⁴ Por. WTP 6.

²⁵ Por. WTP 7. 21–40.

²⁶ WTP 8.

²⁷ Por. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Poznań 1998, 88.

nieceo przyspieszone lub/i przełożone na dzień powszedni²⁸. Z kolei obrzędy przekazania odbywane po skrutyniach, od starożytności należące do okresu oczyszczenia i oświecenia, sprawuje się w ciągu tygodnia²⁹. W Wielką Sobotę zaś – jeśli to możliwe – należy dokonać obrzędów bezpośrednio przygotowujących do przyjęcia sakramentów wtajemniczenia (tzn. obrzędu oddania Symbolu wiary, obrzędu „Effeta” oraz ewentualnie wyboru chrześcijańskiego imienia)³⁰. Jeżeli liczba katechumenów byłaby znaczna, części z nich sakramentów wtajemniczenia można udzielić w dniach Oktawy Wielkanocnej, a nawet w Okresie Wielkanocnym³¹.

Warto tutaj podkreślić, iż jeśli okres oczyszczenia i oświecenia miałby odbyć się poza czasem właściwym (tzn. poza Wielkim Postem), a sakramentów wtajemniczenia – ze względu na poważne okoliczności duszpasterskie – nie udzielano by w Wigilię Paschalną lub w Okresie Paschalnym, to jednak ostatnia faza katechumenatu i poszczególne jej obrzędy muszą być włączone w rok liturgiczny, uwzględniając jego obchody³². Chodzi więc o to, aby – zgodnie ze sprawdzoną od wieków pedagogią Kościoła – również i formacja duchowa w katechumenacie była prowadzona stopniowo i by była świadomie dostosowana teologicznie i obrzędowo do rytmu roku liturgicznego³³. Trudno znaleźć w rocznym cyklu liturgicznym bardziej odpowiedni czas na oczyszczenie i oświecenie katechumenów niż okres Wielkiego Postu; podobnie na mistagogię nowo ochrzczonych – czas lepszy niż Okres Wielkanocny.

Również w przypadku katechumenatu pochrzcielnego (tzn. obejmującego przygotowanie do bierzmowania i Eucharystii dorosłych, którzy przyjęli chrzest jako dzieci, ale nie otrzymali pouczenia w wierze) rytuał ustala, że czas katechezy takich osób należy odpowiednio włączyć w rok liturgiczny. Odnosi się to szczególnie do końcowego etapu katechezy, która zbiega się z Wielkim Postem. W okresie tym należy – między innymi – sprawować z udziałem dorosłych nabożeństwa pokutne jako przygotowanie do sakramentu pokuty³⁴. Tak samo, gdy chodzi o dzieci nie ochrzczone, które osiągnęły wiek katechizacyjny: wskazane jest, aby – o ile to możliwe – ostatni okres ich przygotowania do przyjęcia sakramentów wtajemniczenia przypadał na Wielki Post, a chrzest, bierzmowanie i Eucharystia były udzielone w Wigilię Paschalną³⁵.

²⁸ Por. WTP 51–52. 25; OCWD 133–180.

²⁹ Por. WTP 53; OCWD 181–192.

³⁰ Por. OCWD 193–205.

³¹ Por. WTP 55. 58.

³² Por. WTP 58–59. 61. Współczesną liturgię katechumenatu dorosłych, jak również wielkanocny okres mistagogii bardzo szczegółowo przedstawia: C. Krakowiak, *Katechumenat...*, dz.cyt., 295–363. 408–417; zob. także: A. Nocent, *Iniziazione cristiana*, w: *Nuovo Dizionario di Liturgia*, red. D. Sartore, A.M. Triacca, Cinisello Balsamo 1990, 686–691; tenże, *I tre sacramenti dell'iniziazione cristiana*, w: *Anamnesis*, t. 3,1: *La liturgia, i sacramenti. Teologia e storia della celebrazione*, red. A.J. Chupungco, Genova 1989, 74–86.

³³ Zob. A. Sielepin, *Stawać się uczniem Chrystusa w czasie*, *Anamnesis* 9 (1996–1997) 2, 31–33.

³⁴ Por. OCWD 303; zob. A. Sielepin, *Katechumenat pochrzcielny*, *Anamnesis* 12 (1997–1998) 1, 49–53. Katechumenat pochrzcielny dorosłych („katechumenat ponowny”) we współczesnych dokumentach katechetycznych (w szerszym kontekście przedstawienia form katechezy dorosłych w Polsce) omawia R. Czekalski, *Formy katechezy dorosłych w Polsce – realizacja, możliwości, projekty*, w: *Katecheza w Kościele i dla Kościoła*, red. R. Czekalski, Płock 2006, 142–144.

³⁵ Por. OCWD 310.

5. INSTRUKCJA EPISKOPATU POLSKI W ZWIĄZKU Z WPROWADZENIEM OBRZĘDÓW CHRZEŚCJAŃSKIEGO WTajemNICZENIA DOROSŁYCH

W Instrukcji dla duchowieństwa z 9 maja 1989 r., wprowadzającej w Polsce posoborowy rytuał chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych, postanowiono, iż „przygotowanie katechumenów do chrztu powinno [...] obejmować: przekazanie zasad wiary i moralności, wprowadzenie w praktykę modlitwy osobistej i świadomego uczestnictwa w liturgii, wprowadzenie w praktykę życia chrześcijańskiego [oraz] kształtowanie postawy apostołskiej i współdziałania w ewangelizacyjnej misji Kościoła”³⁶.

W dokumencie Episkopat Polski przypominał, że „księga *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych* wprowadza na nowo w życie Kościoła katechumenat i szereg obrzędów z nim związanych”³⁷. Biskupi postanowili, iż „duszpasterze mają obowiązek dokładnie poznać zawartość tej księgi”. Obrzędy powinny być również „starannie wyłożone w seminariach duchownych”. Winny stać się też „przedmiotem studium duchowieństwa w czasie konferencji rejonowych i dekanalnych, a także specjalnych sympozjów”³⁸. Wydaje się, że wymóg ten, wypełniany w pierwszych latach po ukazaniu się w Polsce rytuału, obecnie rzadko jest realizowany, z wyjątkiem specjalnych okoliczności, jak choćby obchodzona w ubiegłym roku 1050. rocznica chrztu Polski, kiedy to podczas sympozjów i zjazdów podejmowano problematykę chrzcielną, w tym temat katechumenatu i chrztu dorosłych.

„Przygotowaniem dorosłego do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego – czytamy dalej w Instrukcji – powinien kierować kapłan. W niektórych wypadkach konieczna będzie pomoc świeckich katechetów. Dlatego w skali diecezjalnej – stwierdzili biskupi – należy zatroszczyć się o formację takich katechetów, którzy mogliby przygotować dorosłych do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego”³⁹.

Gdy chodzi o program przygotowania do przyjęcia sakramentów wtajemniczenia, to „musi być dostosowany do poziomu umysłowego i wiedzy religijnej kandydata. Są katechumeni, którzy dość dobrze znają zasady wiary katolickiej i tacy, którzy wiedzą bardzo niewiele. W okresie przygotowania dorośli katechumeni powinni dobrze przyswoić sobie naukę Kościoła dotyczącą prawd wiary i moralności w zakresie podanym w katechizmach dla dorosłych”⁴⁰.

Biskupi postulowali także utworzenie w Polsce ośrodków katechumenalnych. Zwłaszcza „w miastach, w których jest większa liczba dorosłych kandydatów do chrztu, należy dążyć do zorganizowania dla nich wspólnego katechumenatu przy wybranym kościele. Podobnie, może się okazać potrzeba powołania takiego ośrodka w dekanatach”⁴¹. Po latach z satysfakcją należy odnotować powstanie takich centrów w kilku polskich diecezjach.

³⁶ IEP 2.

³⁷ IEP 3.

³⁸ Por. tamże.

³⁹ IEP 4.

⁴⁰ IEP 5.

⁴¹ IEP 6.

W Instrukcji podkreślono, że „wymaganie należytego przygotowania odnosi się także do dorosłych kandydatów do sakramentu bierzmowania. Dotyczy to zwłaszcza tych, którzy mają przyjąć bierzmowanie po okresie zaniedbań w życiu religijnym. Są to nierzadko także kandydaci do sakramentu małżeństwa. Kapłan odpowiedzialny za przygotowanie kandydata powinien dołożyć starań, by z właściwym zrozumieniem mógł podjąć i wypełnić zadania wynikające z przyjętego sakramentu”⁴².

Również w okresie mistagogii nowo ochrzczonym i bierzmowanym powinni pomagać duszpasterze, chrzestni i świadkowie oraz cała wspólnota wiernych, w tym zwłaszcza mniejsze wspólnoty i grupy istniejące na terenie parafii⁴³. „Należy zadbać – postulują biskupi polscy – o pełne włączenie nowo ochrzczonych i bierzmowanych w życie miejscowego Kościoła, jaki stanowi parafia. Doświadczenie uczy, że ci, którzy zostali starannie przygotowani do sakramentów wtajemniczenia i włączeni w dynamiczną wspólnotę wiernych, stają się gorliwymi chrześcijanami. Ci zaś, których przygotowanie było powierzchowne i byli pozbawieni specjalnej opieki, po przyjęciu chrztu i bierzmowania, niejednokrotnie oddalają się od Kościoła”⁴⁴.

W trosce o formację zarówno katechumenów, jak i ochrzczonych, Episkopat Polski postanowił, że elementy wtajemniczenia chrześcijańskiego, które wskazuje posoborowy rytuał, mają znaleźć szerokie zastosowanie w różnych formach katechizacji. Katecheza „powinna nie tylko przekazywać prawdy wiary, ale również zapraszać do pełnienia dobrych uczynków i całego postępowania zgodnego z zasadami moralności chrześcijańskiej, wprowadzać w życie modlitwy, a także budzić postawę apostołską. Należy również często wracać do katechezy typu mistagogicznego i przypominać wiernym znaczenie sakramentów, które przyjęli. Nowa księga powinna stać się źródłem inspirującym nowe formy katechizacji i współdziałania wiernych w życiu i zadaniach Kościoła lokalnego”⁴⁵.

6. ZAKOŃCZENIE

Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych to księga wciąż nie odkryta. Tymczasem zaproponowany w *Obrzędach chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych* katechumenat dorosłych, czy też katechumenat pochrzcielny winny stać się stałą formą duszpasterstwa. Ich celem jest doprowadzenie osób dorosłych do dojrzałej wiary i świadomego i pełnego uczestnictwa w Misterium Paschalnym Chrystusa⁴⁶.

⁴² IEP 7.

⁴³ Por. IEP 8.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ IEP 11–12.

⁴⁶ Por. *Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II*, w: *II Polski Synod Plenarny (1991–1999)*, Poznań 2001, 17–18. 61; *Instrukcja o katechumenacie i ponownym katechumenacie dorosłych*, w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, red. H. Seweryniak, Płock 2015, 514–515. Wnioski zawarte w zakończeniu niniejszego opracowania zostały sformułowane jako wytyczne przytoczonej instrukcji dla Diecezji Płockiej, przygotowanej przez Komisję ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów XLIII Synodu Diecezji Płockiej, odbywającego się w latach 2012–2015.

Katechumenat nie może ograniczać się jedynie do nauczania się głównych prawd wiary i podstawowych zasad moralnego postępowania. Istnieje pokusa takiego potraktowania katechumenatu zwłaszcza w sytuacji, gdy w parafii o chrzest prosi jedna osoba. Tymczasem katechumenat ma prowadzić katechumena do spotkania i nawiązania relacji z Jezusem Chrystusem oraz do osobistego wyznania wiary i zgodnego z nią życia. Stąd wtajemniczenie chrześcijańskie katechumenów winno dokonywać się stopniowo w społeczności wiernych. Optymalna sytuacja ma miejsce wówczas, gdy wtajemniczanie kandydatów dokonuje się – obok formacji we wspólnocie parafialnej – także w specjalnych ośrodkach katechumenalnych prowadzonych przez delegowanych przez biskupa prezbiterów i wspieranych przez wspólnotę ewangelizacyjną.

Wskazane jest, aby przygotowanie katechumenalne trwało – jak niegdyś w starożytności chrześcijańskiej – od 2 do 3 lat. Nawet w nadzwyczajnych sytuacjach nie powinno trwać krócej niż jeden rok. Okresem intensyfikacji katechumenatu jest czas Wielkiego Postu bezpośrednio poprzedzający Wigilię Paschalną, podczas której katechumen ma przyjąć sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego.

Program katechumenatu musi uwzględniać stopień duchowego rozwoju kandydata do przyjęcia sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego, a w formacji katechumenalnej zawsze należy stosować *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*, zachowując wskazane w posoborowej księdze okresy poszukiwania i dojrzewania oraz kolejne stopnie katechumenatu. Poszczególnym stopniom i okresom katechumenatu towarzyszą stosowne obrzędy.

Zgodnie z posoborowym rytuałem również duszpasterstwo dorosłych osób, ochrzczonych jako dzieci, które jednak nie otrzymały odpowiedniego wychowania religijnego i pogłębienia w wierze, powinno – z uwzględnieniem przyjętego przez nie sakramentu chrztu – zawierać elementy katechumenatu dorosłych. Dotyczy to w szczególności dorosłych, którzy zostali kiedyś ochrzczeni, ale nie przeżyli pogłębienia w wierze lub ich wiara osłabła albo stracili ją całkowicie, a teraz pragną przyjąć bierzmowanie i Eucharystię lub zawrzeć sakrament małżeństwa.

Katechumenatem pochrzcielnym powinny zostać objęte także dzieci. Istotną jego formą jest bez wątpienia katecheza szkolna i parafialna. Nie wystarczy jednak praktyka samego tylko przekazywania i sprawdzania wiadomości religijnych w przygotowaniu dzieci i młodzieży w wieku szkolnym do przyjmowania kolejnych sakramentów świętych. Konieczne jest autentyczne wtajemniczenie chrześcijańskie, dokonujące się zarówno w rodzinie, jak i poprzez katechumenat we wspólnocie Kościoła⁴⁷.

BIBLIOGRAFIA

- Instrukcja o katechumenacie i ponownym katechumenacie dorosłych*, w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, red. H. Seweryniak, Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2015, 514–515.
Katechizm Kościoła Katolickiego, II wydanie poprawione, Poznań: Pallottinum 2002.

⁴⁷ Por. KKK 1231.

- Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja dla duchowieństwa w związku z wprowadzeniem obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*, w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966–1998)*, red. C. Krakowiak, L. Adamowicz, Lublin: Polihymnia 1999, 26–30.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Poznań: Pallottinum 1998.
- Konstytucja o liturgii świętej „*Sacrosanctum Concilium*”, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań: Pallottinum 2002, 48–78.
- Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II*, w: *II Polski Synod Plenarny (1991–1999)*, Pallottinum, Poznań 2001, 189–216.
- Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 1988.
- Ordo initiationis christianae adultorum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1972.
- Rituale Romanum*. Editio Princeps (1614). Edizione anastatica, introduzione e appendice, red. M. Sodi, J. J. Flores Arcas, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2004.
- Sacra Congregatio Rituum, *Decretum Generale. Ordo Baptismi adultorum in varios gradus distribuitur; per quos catechumeni, progrediente instructione usque ad Baptismum perducuntur*, Acta Apostolicae Sedis 54 (1962), 310–311.
- Sacra Congregatio Rituum, *Ordo Baptismi adultorum per gradus Catechumenatus dispositus*, Acta Apostolicae Sedis 54 (1962), 312–338.

*

- Brzeziński D., *Chrzcielny wymiar roku liturgicznego: od starożytności chrześcijańskiej do czasów nowożytnych i współczesnych*, w: *Teologia i liturgia chrztu od starożytności chrześcijańskiej do czasów nowożytnych*, red. A.M. Wyrwa, J. Górecki, Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 2015, 79–105.
- Brzeziński D., *Katechumenalny i mistagogiczny charakter roku liturgicznego. Historia i teraźniejszość*, *Studia Theologica Varsaviensia* 47 (2009) 1, 27–47.
- Czekalski R., *Formy katechezy dorosłych w Polsce – realizacja, możliwości, projekty*, w: *Katecheza w Kościele i dla Kościoła*, red. R. Czekalski, Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2006, 133–145.
- Kulbacki P., *Liturgia w formacji człowieka ku wolności. Studium w świetle myśli i dzieła ks. Franciszka Blachnickiego*, Lublin: Polihymnia 2013.
- Krakowiak C., *Reforma liturgii chrztu dorosłych z 1962 roku*, w: *Liturgia Domus Carissima. Studium liturgiczne dedykowane ks. Bogusławowi Nadolskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, red. A. Durak, Warszawa: Wydawnictwo Akademii teologii Katolickiej 1998, 236–258.
- Krakowiak C., *Katechumenat chrzcielny dorosłych w Kościele posoborowym*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2003.
- Michalak J., *Zarys liturgiki*, Płock: Instytut Wyższej Kultury Religijnej w Płocku 1939.
- Nocent A., *I tre sacramenti dell'iniziazione cristiana*, w: *Anamnesis*, t. 3,1: *La liturgia, i sacramenti. Teologia e storia della celebrazione*, red. A.J. Chupungco, Genova: Marietti 1989, 9–131.
- Nocent A., *Iniziazione cristiana*, w: *Nuovo Dizionario di Liturgia*, red. D. Sartore, A.M. Triacca, Cinisello Balsamo: Edizioni Paoline 1990, 678–695.
- Sielepin A., *Katechumenat pochrzcielny*, *Anamnesis* 12 (1997–1998) 1, 45–56.
- Sielepin A., *Stawać się uczniem Chrystusa w czasie*, *Anamnesis* 9 (1996–1997) 2, 29–34.

THE RITE OF CHRISTIAN INITIATION OF ADULTS – AN UNDISCOVERED BOOK

Summary

In the Constitution on the Sacred Liturgy “*Sacrosanctum Concilium*”, Council Fathers of Vatican II marking the direction of liturgical renewal, stated that in the Western Church “the catechumenate for

adults, comprising several distinct steps, is to be restored. ... By this means the time of the catechumenate, which is intended as a period of suitable instruction, may be sanctified by sacred rites to be celebrated at successive intervals of time" (SC 64). Furthermore, the authors of the Constitution decided that "both the rites for the baptism of adults are to be revised: not only the simpler rite, but also the more solemn one, which must take into account the restored catechumenate" (SC 66).

The fulfillment of the postulates of the Vatican II was the proclamation of a new ritual "*Ordo initiationis christianae adultorum*" in 1972. Thus, in 2017 it has been 45 years since the Latin editio typica was promulgated and 30 years since the Polish edition of the rite was published. The document entered into force by the decision of the Episcopate of Poland on May 14th, 1989.

Despite the passing years, this post-conciliar document remains practically unknown and is rarely used in liturgical, catechetical and pastoral praxis in Poland. It refers mostly to catechumenate but also, to a lesser extent, to the practice of granting sacraments of Christian initiation for adults.

It might be suspected that the "fortunate reason" for such a state of affairs is the fact that the sacrament of baptism is commonly received in Poland by infants and a very small minority of adults prepare for the sacrament of Christian initiation. It does not imply, however, that the baptized possess a mature Christian formation and basic religious knowledge despite attending classes of religious education in schools and parishes. There is an urgent need for post-baptismal catechumenate, also known as deutero-catechumenate or repeated catechumenate.

The "Rite of Christian Initiation of Adults" is still an undiscovered document. However, catechumenate of adults or post-baptismal catechumenate suggested by the "Rite of Christian Initiation of Adults" should be a regular form of pastoral practice. Its aim is to lead adults to mature faith and conscious participation in the Paschal Mystery of Christ.

The article offers a presentation and rereading of the post-conciliar document which still awaits to be rediscovered in both parish and special pastoral practice as well as in liturgy, especially in the annual liturgical celebrations.

Key words: Christian initiation of adults, catechumenate, post-baptismal catechumenate, mystagogy

Nota o Autorze

Ksiądz **Daniel BRZEZIŃSKI** – prezbiter diecezji płockiej, dr hab. nauk teologicznych, dr liturgiki, profesor i senator Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, profesor w Papieskim Instytucie Liturgicznym św. Anzelma w Rzymie, przewodniczący Komisji Liturgicznej Diecezji Płockiej; e-mail: danbr@op.pl